

Om skillnaden mellan företeelser och tankemodeller

Paul Lutus, en intressant person som lagat TV-apparater, jobbat med rymdskytteln på NASA, seglat ensam runt jorden och överhuvudtaget levt ett egendomligt liv, har sagt:

”In my opinion, the greatest single failure of American education is that students come away unable to distinguish between a symbol and the thing the symbol stands for.”

vilket skulle kunna översättas med

”Enligt min åsikt är det enskilt största misslyckandet i amerikansk utbildning det faktum att studenterna kommer ut helt utan förmåga att skilja på en symbol och den företeelse den symboliserar”

Hade Paul Lutus levt i Sverige hade han förmodligen inte haft någon radikalt annorlunda åsikt. Just nu håller jag på och skriver färdigt min nästa bok och i inledningen resonerar jag runt skillnaden mellan tankemodeller och de företeelser som tankemodellerna försöker symbolisera. Diskussionen om nidbilderna av profeten Muhammed är, på väldigt många plan, en bra illustration av vår oförmåga att hålla isär symbolen och det den symboliserar. Jag tänker då i första hand på oss – inte på muslimerna. Vi vill gärna föreställa oss att religion och politik är företeelser i världen som vi kan betrakta och förstå. Jag tror det är en olycklig förväxling av verklighet och modell.

Ibland gör vi nämligen mycket märkliga perspektivbyten där vi tycks förvandla företeelse till tankemodell och vice versa. Till vardags kan man mycket väl säga ”ett kemiskt ämne”. En kemist vet att det är en lustig självklarhet, alla ämnen är kemiska! En fysikalisk företeelse är på samma sätt en självklarhet – alla företeelser är fysikaliska. Däremot kan kemimodellen ibland ha större förklaringsvärde än de fysikaliska modellerna och vice versa. Vi har i naturvetenskapen inga större problem att skilja företeelsen från modellen.

I andra sammanhang är det dock betydligt svårare. När sansade och kunniga människor på TV säger sådant som ”man bör inte blanda politik och religion” (ofta på en fråga från en journalist ”Är det vi ser nu politik eller religion?” får jag en känsla av svindel. Politik och religion är två tankemodeller – inte två faktiska företeelser. Det finns förmodligen inte en enda handling som inte kan, och bör, betraktas utifrån både en politisk och en religiös modell. Just nu fylls TV och tidningar med bilder från demonstrationer som kopplas till Jyllandspostens publicering av nidbilder. Man försöker förtvivlat reda ut om demonstrationerna är ekonomiska, sociala, religiösa, politiska eller kulturella manifestationer. Man kan till och med höra sådant som ”det finns mycket politik i det här” eller ”religionen är en viktig del av samhället”. Resonemanget bygger på en lustig förväxling – eller åtminstone en otillräcklig distinktion.

Det finns inte några ekonomiska, religiösa eller politiska företeelser. Låt oss fortsätta att kalla det vi ser för en ”demonstration” (utan det nästan obligatoriska tillägget ”politisk”). Ekonomi, sociologi, religion, politik och kultur är namnen på de olika glasögon med vilka vi betraktar demonstrationen. De här glasögonen inte bara kan ersätta varandra – de måste ersätta varandra i tur och ordning om jag vill förstå, eller för den delen påverka, skeenden och företeelser.

Att människor far illa just nu är alldeles uppenbart – om de gör det p g a religion, socioekonomiska faktorer, maktpolitik eller bara ren otur – det sitter i betraktarens öga.